ЗАБОРОНА ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЯК САНКЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ФЕДЕРАТИВНІЙ РЕСПУБЛІЦІ НІМЕЧЧИНА

ГРИГОРЕНКО Артем Сергійович - аспірант 4 року навчання, Навчально-науковий інститут права КНУ імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-2193-6372

УДК 342.4.03:340.15

DOI: https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2024.3.2

У статті надається загальна характеристика такої санкції конституційно-правової відповідальності, як заборона політичної партії. Досліджується Конституція Німеччини, нормами якої така санкція передбачена, законодавство Федеративної Республіки Німеччина, у якому конституційні норми знайшли свій подальший розвиток, Рішення Федерального Конституційного Суду Німеччини.

Встановлено, що згідно з Конституцією Німеччини партії, які своїми цілями або поведінкою своїх прихильників прагнуть підірвати або скасувати вільний демократичний основний порядок або поставити під загрозу існування Федеративної Республіки Німеччина, є антиконституційними. Питання про антиконституційність вирішує Федеральний Конституційний Суд. Деталі регулюються федеральними законами (стаття 21 Основного Закону). Акцентовано увагу на тому, що поняття «не конституційний» та «антиконституційний» не є синонімами. Вище зазначена санкція як міра конституційно-правової відповідальності застосовується саме щодо антиконституційного характеру діяльності політичної партії.

Закон про політичні партії є спеціальним нормативно-правовим актом, який регулює діяльність партій і який містить також вище зазначену санкцію. Згідно зі статтею першою вказаного закону політичні партії є складовою частиною вільного демократичного порядку, якого вимагає Конституція. Завдяки своїй вільній і безперервній участі у формуванні політичної волі народу вони виконують державну функцію, яка покладена на них Основним законом і яку вони зобов'язуються виконувати в міру своїх можливостей. Антиконституційні функції – заборонені.

У статті також розглянуто Рішення Другого сенату Федерального Конституційного Суду від 17 січня 2017 року (2 BvB 1/13), останньої справи щодо заборони політичної партії, а саме Національно-демократичної партії Німеччини (Nationaldemokratische Partei Deutschlands або НДП).

Аналіз цього рішення надав змогу виділити особливості подібних проваджень у Німеччині, визначити роль практики ЄСПЛ при розгляді таких справ Федеральним Конституційним Судом. Ці особливості мають ознаки стандарту та можуть бути використані в Україні при здійсненні правової кваліфікації дій політичних партій в умовах реінтеграції окупованих територій.

Ключові слова: санкція, конституційна відповідальність, антиконституційна діяльність, політична партія, заборона, реєстрація політичної партії, конституційна санкція, Німеччина.

Постановка проблеми

Заборона політичних партій дуже чутлива тема для кожної демократії. Саме в забороні політичної партії отримує своє завершення конституційно-правова відповідальність, а політична партія як об'єднання громадян – не може сприяти ні формуванню, ні вираженню політичної волі громадян, брати участь у виборах – не може здійснювати боротьбу за владу.

В Україні це питання набуло особливої значущості після подій 2014 року – революції Гідності, агресії росії, очищення влади. З 2014 року низка політичних партій була заборонена, низці – відмовлено в реєстрації. Одна із загальних рис європейської конституційної спадщини полягає в тому, що, як зазначає Венеціанська комісія, питання заборони політичних партій є лише прерогативою судової влади [1]. У доктрині конституційного права виділяють три моделі заборони політичної партії: 1) питання заборони політичних партій належить до повноважень органів конституційної юстиції (Німеччина та ін.); 2) питання заборони політичних партій належить до повноважень судів загальної юрисдикції (Україна та ін.); 3) конституційні суди розглядають справи про заборону політичних партій у якості апеляційної інстанції (Іспанія та ін.) [1, 2].

Міркування судів України та правова аргументація рішень у подібних справах продемонструвала необхідність покращення змістовного застосування практики Європейського суду з прав людини. Судові органи, що розглядали справи про заборону та припинення діяльності політичних партій в Україні не дослідили належним чином аналогічну практику ЄСПЛ: не використовували трискладовий тест, зокрема, не визначалось, чи було втручання у свободу об'єднань необхідним у демократичному суспільстві, не розглядалось також те, як подібна категорія справ вирішувалась в інших країнах і чи були потім такі дії визнані ЄСПЛ порушенням норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Подібна ситуація не тільки негативно позначається на правозастосовчій діяльності компетентних органів, ускладнює теоретичну розробку, а й істотно перешкоджає подальшому вдосконаленню українського законодавства, зокрема в царині санкцій конституційно-правової відповідальності.

Відповідно, темою дослідження цієї статті є законодавство та практика щодо заборони політичних партій у Німеччині як державі, яка в Європі славиться своєю високою законодавчою технікою та демократичністю правових інститутів.

Мета цього дослідження – охарактеризувати такий вид санкцій конституційно-правової відповідальності як заборона політичної партії в Німеччині, розробити пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України.

Стан опрацювання проблематики

Питання санкцій конституційно-правової відповідальності досліджувалося такими вченими-конституціоналістами, як: О.П. Васильченко, Л.М. Дешко, М.С. Кельман, М.І. Козюбра, А.М. Колодій, О.В. Краснікова, О.С. Лотюк, В.Ф. Погорілко, Ю.М. Тодика, В.Л. Федоренко, В.М. Шаповал та ін. З точки зору динамічного розвитку суспільних відносин, ці дослідження формують підґрунтя для подальших наукових розробок [3, 4, 5, 12-14], у тому числі – доктринального обґрунтування необхідності переходу України від моделі, коли питання заборони політичних партій належить до повноважень судів загальної юрисдикції, до іншої моделі.

Виклад основного матеріалу

Оголошення політичної партії поза законом (заборона політичної партії) – особлива санкція конституційно-правової відповідальності. Цей захід застосовується у випадках, коли діяльність політичної партії суперечить засадам конституційного ладу, загрожує безпеці держави або порушує права і свободи громадян. Тобто фактично, коли така діяльність є несумісною з принципом верховенства права, суперечить європейським цінностям та несе загрозу для них.

Процедура заборони в Німеччині зазвичай передбачає проведення судового засідання, на якому розглядаються доводи про законність діяльності політичної партії.

Однією з рис заборони політичної партії в Німеччині є здійснення такої заборони шляхом визнання її (політичної партії) антиконституційною [11]. Стаття 21 Конституції Федеративної Республіки Німеччина встановлює, що «політичні партії беруть участь у формуванні політичної волі народу. Вони можуть вільно створюватися. Їх внутрішня організація повинна відповідати демократичним принципам. Вони повинні публічно звітувати про своє майно, а також

про джерела та використання своїх коштів. Партії, які своїми цілями або поведінкою своїх прихильників прагнуть підірвати або скасувати вільний демократичний основний порядок або поставити під загрозу існування Федеративної Республіки Німеччина, є антиконституційними. Питання про антиконституційність вирішує Федеральний Конституційний Суд. Деталі регулюються федеральними законами» [6; 11].

Закон про політичні партії є спеціальним нормативно-правовим актом, який регулює діяльність партій. Згідно зі статтею 1 вказаного закону політичні партії є складовою частиною вільного демократичного порядку, якого вимагає Конституція. Завдяки своїй вільній і безперервній участі у формуванні політичної волі народу вони виконують державну функцію, яка покладена на них Основним законом і яку вони зобов'язуються виконувати в міру своїх можливостей [7].

Отже, політичні партії виконують саме державну функцію і їх діяльність не може бути такою, що несумісна з вільним демократичним порядком. Цей підхід бачиться за доцільне закріпити і в національному законодавстві України, адже демократичний порядок сам по собі є європейською цінністю та потребує захисту від діяльності тих партій, які цю цінність не розділяють. Також це один з ключових підходів для визначення ролі політичної партії в державі.

Відповідно до статті 32 Закону про політичні партії, якщо партія або відділення (осередок) партії визнані антиконституційними відповідно до статті 21 Основного Закону, відповідні органи, призначені земельними урядами, вживають у межах закону всіх необхідних заходів для виконання рішення, а також будь-яких додаткових виконавчих процедур, визначених Федеральним Конституційним Судом. З цією метою вищі земельні органи влади мають необмежене право давати вказівки земельним органам влади та установам, які відповідають за громадську безпеку або порядок [7].

Отже, діяльність політичної партії проходить оцінку щодо того, чи не створює вона небезпеку для громадського порядку і безпеки.

Якщо організація або діяльність партії чи її осередку, визнаних антиконституційними, поширюються за межі території землі, Федеральний Міністр внутрішніх справ видає розпорядження, необхідні для забезпечення однакового виконання рішення.

Федеральний Конституційний Суд може видати розпорядження про виконання рішення відповідно до статті 35 Закону про Федеральний Конституційний Суд [7].

Федеральний Конституційний Суд може вказати у своєму рішенні, хто повинен його виконати; в окремих випадках може також визначатися спосіб виконання (стаття 35 Закону про Федеральний Конституційний Суд) [8].

Заперечення проти заходів примусового виконання та клопотання про їх скасування не мають призупиняючого впливу на виконання рішення. Якщо провадження в адміністративному суді стосується питання, яке має фундаментальне значення для виконання рішення, то провадження припиняється і приймається рішення Федерального Конституційного Суду. Федеральний Конституційний Суд також приймає рішення щодо заперечень, висловлених проти способу виконання спеціальних заходів примусового виконання, призначених судом [8].

У разі конфіскації майна застосовуються mutatis mutandis статті 10-13 Закону про об'єднання від 5 серпня 1964 року. Органом, що накладає заборону, є вищий земельний орган влади або Федеральний Міністр внутрішніх справ.

Процедура заборони політичних партій також регулюється Розділом 2 Закону про Федеральний Конституційний Суд: заява про прийняття рішення про визнання політичної партії актиконституційною (21 Основного закону) може бути подана Бундестагом, Бундесратом або Федеральним урядом [6; 8; 10].

Земельний уряд може подавати заяву лише проти політичних партій, чия організаційна діяльність обмежується територією землі.

Право представляти політичну партію визначається згідно з відповідними правовими положеннями або, за їх відсутності, згідно зі статутом партії. Якщо особи, які ма-

ють право представляти партію, не можуть бути встановлені або їх немає, або якщо з моменту отримання заяви Федеральним Конституційним Судом їхнє місце зайняли інші особи, то правом представляти політичну партію вважається право останньої особи, яка фактично керувала справами політичної партії під час діяльності, що призвела до подачі заяви.

Федеральний Конституційний Суд надає особі, яка має право представляти партію, можливість подати заяву протягом встановленого строку, а потім приймає рішення про відхилення заяви як неприйнятної або недостатньо обґрунтованої, або про проведення слухання [10].

Якщо заява про прийняття рішення відповідно до статті 21 Основного Закону виявиться обґрунтованою, Федеральний Конституційний Суд визнає політичну партію антиконституційною.

Заява може стосуватися лише юридично або організаційно незалежної частини політичної партії.

Оголошення рішення супроводжується розпуском політичної партії або її незалежного осередку та забороною створення організації, що її замінює. У таких випадках Федеральний Конституційний Суд може також ухвалити рішення про конфіскацію майна політичної партії або її незалежного осередку на користь Федерації або землі для використання на благодійні цілі, які є суспільно корисними.

Останньою справою щодо заборони політичної партії, яка розглядалася Федеральним Конституційним Судом Німеччини, є справа щодо заборони Національно-демократичної партії Німеччини (Nationaldemokratische Partei Deutschlands — НДП). Пропонуємо ознайомитись з деякими її положеннями (Рішення Другого сенату від 17 січня 2017 року (2 BvB 1/13)):

«Предметом провадження є заява Бундесрату про визнання антиконституційності Національно-демократичної партії Німеччини (НДП) і про її розпуск відповідно до ст. 21 Основного закону та Закону про Федеральний Конституційний Суд.

Національно-демократична партія Німеччини (НДП) виступає за концепцію, спрямовану на скасування чинного вільного демократичного основного порядку. НДП має намір замінити дійсну конституційну систему авторитарною національною державою, яка дотримується ідеї етнічно визначеної «народної спільноти» (Volksgemeinschaft). ЇЇ політична концепція зневажає людську гідність і несумісна з принципом демократії. Крім того, НДП діє систематично та з достатньою інтенсивністю для досягнення своїх цілей, які спрямовані проти вільного демократичного основного порядку.

1. Заборона політичної партії згідно зі ст. 21 Основного закону (Grundgesetz) є найгострішою, хоча і двосічною зброєю, яку демократична правова держава має проти організованого ворога. Його метою є протидія ризикам, що випливають з існування політичної партії з фундаментально антиконституційними тенденціями, а також з типових способів, якими вона може здійснювати вплив як об'єднання.

2. Вимога свободи політичних партій від втручання держави (Gebot der Staatsfreiheit) та принцип справедливого судового розгляду є обов'язковими, коли йдеться про провадження у справі про заборону політичної партії.

а) Використання поліцейських інформаторів та слідчих під прикриттям на рівні керівництва політичної партії під час провадження щодо заборони політичної партії є несумісним з вимогою щодо відсутності інформаторів на рівні керівництва партії.

б) Те ж саме стосується і тих випадків, коли заява про заборону політичної партії по суті підкріплена матеріалами і фактами, у підготовці яких інформатори або негласні слідчі відіграли вирішальну роль.

в) Відповідно до принципу справедливого судового розгляду спостереження за політичною партією не може слугувати меті шпигунства за процесуальною стратегією партії; отримана таким чином інформація, що стосується процесуальної стратегії партії, не може бути використана під час судового розгляду в спосіб, що завдає шкоди захисту політичної партії.

г) Перешкодою, що призводить до закриття провадження, є граничне співвід-

ношення можливих правових наслідків порушень Конституції. Для того, щоб встановити, чи існує невиправна процесуальна перешкода для провадження у справі про заборону політичної партії, процесуальні вимоги верховенства права, з одного боку, повинні бути збалансовані з превентивною метою цього провадження, з іншого боку.

3. Концепція вільного демократичного основного порядку в розумінні ст. 21 Основного закону охоплює лише ті центральні основоположні принципи, які є абсолютно необхідними для вільної конституційної держави.

а) Вільний демократичний основний порядок ґрунтується насамперед на людській гідності (ч. 1 ст. 1 Основного закону). Гарантія людської гідності охоплює, зокрема, захист людської індивідуальності, ідентичності та недоторканності, а також елементарну рівність перед законом.

б) Крім того, принцип демократії є складовим елементом вільного демократичного устрою. Можливість рівної участі всіх громадян у процесі формування політичної волі, а також підзвітність перед народом за здійснення державної влади (ст. 20 Основного закону) є необхідними для демократичної системи.

в) Нарешті, концепція вільного демократичного основного порядку також визначається принципом зв'язаності органів держави законом (ч. 3 ст. 20 Конституції) — принципом, який ґрунтується на принципі верховенства права, а також на контролі з боку незалежних судів у цьому відношенні. У той же час, захист свободи особи вимагає, щоб застосування фізичної сили було зарезервовано для органів держави, які зобов'язані дотримуватися закону і підлягають судовому нагляду.

4. Поняття «скасування» (beseitigen) вільного демократичного основного порядку описує скасування принаймні одного зі складових елементів вільного демократичного основного порядку або його заміну іншим конституційним ладом чи іншою системою правління. Критерій «підрив» можна вважати дотриманим, якщо політична партія згідно зі своєю політичною концепцією з достатньою інтенсивністю загрожує вільному демократичному базовому порядку.

5. Той факт, що політична партія прагне скасувати або підірвати вільний демократичний основний порядок, має бути зрозумілим з її цілей або з поведінки її прихильників.

а) Цілі політичної партії — це втілення того, чого партія має намір досягти політично.

б) Прихильниками в цьому сенсі є всі особи, які підтримують справу партії та сповідують свою відданість партії, навіть якщо вони не є членами політичної партії.

в) Діяльність органів політичної партії, зокрема, виконавчого комітету партії та її провідних функціонерів, як правило, може бути віднесена до діяльності політичної партії. Заяви або дії рядових членів можуть бути приписані політичній партії лише в тому випадку, якщо вони здійснюються в політичному контексті і політична партія схвалила або потурає їм. У випадку прихильників, які не є членами політичної партії, вплив або схвалення в будь-якій формі їхньої поведінки з боку політичної партії, як правило, є необхідною умовою для приписування такої поведінки партії. Не може бути огульного приписування кримінальних злочинів та актів насильства, якщо немає конкретного зв'язку для такого приписування. Жодна інша оцінка не може випливати з принципу відшкодування збитків.

6. Для того, щоб заборонити політичну партію, недостатньо, щоб її цілі були спрямовані проти вільного демократичного основного порядку. Натомість партія повинна «прагнути» підірвати або скасувати вільний демократичний основний порядок.

а) Поняття «прагнення» вимагає активної поведінки в цьому відношенні. Заборона політичної партії не є забороною поглядів чи ідеології. Для того, щоб заборонити політичну партію, необхідно, щоб дії партії становили боротьбу з вільним демократичним основним порядком.

б) Необхідна систематична діяльність політичної партії, яка є кваліфікованою підготовкою до підриву або скасування вільного демократичного основного порядку або спрямована на те, щоб поставити під загрозу існування Федеративної Республіки Німеччини.

в) Не обов'язково, щоб це призводило до конкретного ризику для благ, захищених згідно зі ст. 21 Основного закону. Однак необхідні конкретні та вагомі ознаки, які свідчать про те, що принаймні існує ймовірність того, що дії політичної партії, спрямовані проти вільного демократичного устрою Федеративної Республіки Німеччини або проти її існування, можуть бути успішними.

г) Застосування сили саме по собі є вагомою ознакою, що виправдовує припущення про те, що дії, спрямовані проти благ, захищених згідно зі ст. 21 Основного закону, є успішними. Те ж саме стосується випадків, коли політична партія створює в регіонально обмежених районах «атмосферу страху», яка в довгостроковій перспективі може підірвати вільну та рівну участь усіх у процесі формування політичної волі.

7. Стаття 21 Основного закону не залишає жодних підстав для того, щоб вважати, що існують інші (неписані) критерії.

а) Сама по собі схожість партії з націонал-соціалізмом не є підставою для її заборони. Однак схожість партії з націонал-соціалізмом може свідчити про те, що ця політична партія переслідує антиконституційні цілі.

б) Окремого застосування принципу пропорційності не вимагається.

8. Зазначені вимоги, які необхідно виконати для визнання політичної партії антиконституційною, повністю сумісні з вимогами щодо заборони політичних партій, які Європейський суд з прав людини виводить з Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ).

9. Відповідно до цих стандартів, заява про заборону є необґрунтованою:

а) Відповідач через свої цілі та поведінку своїх прихильників прагне скасувати вільний демократичний основний порядок. Відповідач має намір замінити дійсну конституційну систему авторитарною національною державою, яка дотримується ідеї етнічно визначеної «народної спільноти» (Volksgemeinschaft). Ця політична концепція нехтує людською гідністю всіх тих, хто не належить до етнічно визначеної «народної спільноти», а отже, несумісна з принципом демократії, викладеним в Основному законі.

б) Відповідач пропагує цілі, які спрямовані проти вільного демократичного основного порядку, і систематично діє для досягнення цих цілей у кваліфікований спосіб.

в) Однак немає конкретних і вагомих ознак, які б вказували хоча б на можливість того, що ці зусилля можуть бути успішними.

З цієї причини Другий сенат Федерального Конституційного Суду у своєму рішенні одноголосно відхилив як необґрунтовану заяву Бундесрату про встановлення антиконституційності НДП та її суборганізацій» [9].

Тож Суд підтвердив, що концепція «народу», яку пропагує НДП, порушує людську гідність, оскільки вона заперечує право людини на повагу і призводить до заперечення фундаментальної рівності перед законом для тих, хто не підпадає під визначення «народу», що міститься в НДП. Крім того, НДП також не поважає вільний демократичний основний порядок з точки зору принципу демократії і виступає за скасування дійсної системи парламентського представництва і заміну її національною державою, яка дотримується концепції народної спільноти.

Водночас, факт, який перешкоджає забороні НДП, полягає в тому, що елемент «прагнення» у значенні ст. 21 Основного закону не виконується. Хоча НДП дійсно сповідує свою прихильність цілям, спрямованим проти вільного демократичного основного порядку, і хоча вона систематично діє для їх досягнення, немає конкретних і вагомих ознак, які б свідчили про те, що НДП досягне успіху в досягненні своїх антиконституційних цілей.

Що стосується парламентської сфери, то НДП не має ані перспективи отримати власну більшість на виборах, ані можливості створити власний простір для дій шляхом участі в коаліціях. В осяжному майбутньому НДП також не має можливості успішно реалізовувати свої антиконституційні цілі демократичними засобами поза межами парламентської діяльності, беручи участь у процесі формування політики. Крім того, немає жодних конкретних і вагомих ознак того, що НДП виходить за межі допустимої політичної боротьби думок у спосіб, який би відповідав критерію «прагнення». Вона

не здатна реалізувати своє прагнення до домінування в розмежованому соціальному просторі в належній мірі. Нарешті, немає достатніх підстав вважати, що партія створює атмосферу страху, яка помітно підриває вільний процес розвитку політичних думок як на сьогодні, так і в найближчому майбутньому.

Висновки

Федеральний Конституційний Суд Німеччини у своєму рішенні дійшов висновку про відхилення заяви Бундесрату про визнання антиконституційності Національно-демократичної партії Німеччини через аналіз категорії прагнення, вважаючи, що немає вагомих підстав, які б свідчили про те, що НДП у найближчому майбутньому досягне успіху в досягненні своїх антиконституційних цілей.

Варто наголосити також на необхідності застосування трискладового тесту ЄСПЛ у подібних справах, аби визначити, чи втручання (1) було передбачене законом; (2) переслідувало законну мету (здійснювалось для захисту правомірного інтересу); і (3) було необхідним у демократичному суспільстві.

Ця практика має відігравати ключову роль для України, яка в останні роки неподиноко стикається з подібними справами. Вважаємо, що в майбутньому при реінтеграції українських територій, зокрема Автономної Республіки Крим та міста Севастополя [12-14], може виникнути необхідність у правовій кваліфікації дій політичних сил, які бажатимуть взяти участь у виборчому процесі в умовах повоєнного відновлення України. Досвід такої європейської країни, як Німеччина, доцільно врахувати.

Також можливим вбачається зміна підходу, який існує зараз в Україні, надавши компетенцію вирішення подібних справ Конституційному Суду України.

Література

1. Венеціанська комісія. Керівні принципи щодо заборони і розпуску політичних партій та подібних заходів, ухвалені на 41 пленарній сесії (Венеція, 10-11 грудня 1999 року). URL: https://www.venice.coe.int/files/CDL-elec-opinions-UKR.pdf.

2. Бернацький Б. Національні та європейські стандарти щодо заборони політичних партій. Український часопис конституційного права. 2018. №4. URL: https://www.constjournal.com/pub/4-2018/natsionalni-yevropeiski-standarty-shchodo-zaborony-politychnykh-partii/#footnote-30.

3. Васильченко О.П., Лотюк О.С., Дешко Л.М. Забезпечення прав людини в умовах воєнного стану в Україні. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2022. URL: https://drive.google.com/file/d/1U_Pw01eXMatyRn0ORIX-IOB9pwEAhIbh6/view?usp=sharing.

4. Дешко Л., Васильченко О. Regime of military occupation, human rights, elections and referendums: case of Ukraine. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 1. С. 121-125.

5. Дешко Л. Суб'єкти конституційно-правової відповідальності. Відновлення та системний післявоєнний розвиток України - переможниці в умовах нового світового правопорядку: аналіз, погляди, передбачення. Міжнародна колективна монографія. Братислава-Ужгород, 2023. С. 149-156.

6. Basic Law for the Federal Republic of Germany. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html.

7. The Law on Political Parties. Germany. URL: https://webarchiv.bundestag.de/archive/2007/0206/htdocs_e/parliament/function/legal/politicalparties.pdf.

8. Act on the Federal Constitutional Court. Germany. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/BVerfGG.pdf?__blob=publicationFile&v=1.

9. The Federal Constitutional Court. Germany. Judgment of the Second Senate of 17 January 2017. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2017/01/bs20170117_2bvb000113en.html.

10. Rules of Procedure of the Federal Constitutional Court. Germany. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/GO_BVerfG.pdf?__blob=publicationFile&v=6.

11. German Constitutional Law: Introduction, Cases, and Principles. Christian Bumke, Andreas Vosskuhle. Oxford University Press, 2019. 608 c.

12. Deshko L., Vasylchenko O., Lotiuk O. Crimean Tatar National-Territorial Autonomy: Regulatory and Legal Guarantees of the Rights and Freedoms for the Indigenous Peoples of Ukraine. Visegrad Journal on Human Rights. 2022. № 3. P. 24–28.

13. Deshko L. The principle of «de minimis non curat praetor» in International Law. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018. № 4. С. 5–15.

14. Бисага Ю., Дешко Л., Нечипорук Г. Міжнародна безпека, національна безпека, конституційна безпека: теоретико-правові підходи. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 4. С. 43–49.

Grygorenko A.S.

PROHIBITION OF A POLITICAL PARTY AS A SANCTION OF CONSTITUTIONAL LEGAL LIABILITY IN THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY

The article is devoted to a general overview of such a sanction of constitutional legal liability as a ban of a political party. The author analyzes the German Constitution, which provides for such a sanction, the legislation of the Federal Republic of Germany, in which the constitutional provisions have been further developed, and the decisions of the Federal Constitutional Court of Germany.

It is established that according to the German Constitution, parties which, through their goals or the behavior of their supporters, seek to undermine or abolish the free democratic basic order or endanger the existence of the Federal Republic of Germany are unconstitutional. The question of unconstitutionality is decided by the Federal Constitutional Court. The details are regulated by federal laws (Article 21 of the Basic Law). It is emphasized that the concepts of "not constitutional" and "unconstitutional" are not synonymous. The aforementioned sanction as a measure of constitutional legal liability is applied specifically to the unconstitutional nature of a political party's activities.

The Law on Political Parties is a special legal act regulating the activities of parties, which also contains the above sanction. According to Article 1 of the Law, political parties are an integral part of the free democratic order required by the Constitution. Through their free and continuous participation in the formation of the political will of the people, they fulfill the state function assigned to them by the Basic Law and which they undertake to perform to the best of their ability. Unconstitutional functions are prohibited.

The article also examines the Decision of the Second Senate of the Federal Constitutional Court as of January 17, 2017 (2 BvB 1/13), the latest case concerning the ban of a political party, namely the National Democratic Party of Germany (Nationaldemokratische Partei Deutschlands or NPD).

The analysis of this judgment made it possible to highlight the peculiarities of such proceedings in Germany and to determine the role of the ECHR case law in the consideration of such cases by the Federal Constitutional Court. These features have the characteristics of a standard and can be used in Ukraine in the course of legal qualification of actions of political parties in the context of reintegration of the occupied territories.

Keywords: sanction, constitutional liability, unconstitutional activity, political party, prohibition, registration of a political party, constitutional sanction, Germany.